

Katarzyna Turonek-Ostrowska

Uniwersytet Zielonogórski

François Poulain de la Barre jako apologeta kobiet

François Poulain de la Barre urodził się w 1647 roku w Paryżu. Nie wiadomo nic o jego dzieciństwie i niewiele o latach studenckich. Wiadomo, że otrzymał staranne wykształcenie. Po nauce w kolegium, gdzie około roku 1663 otrzymał stopień *maître ès arts*, podjął studia teologiczne na Sorbonie, które ukończył w 1668 roku, w 1666 roku otrzymał stopień bakałarza teologii. W 1667 roku został zaproszony przez znajomego na wykłady o kartezjańskiej fizjologii, wówczas zainteresował się filozofią Kartezjusza. Nie wiadomo, kiedy dokładnie przyjął święcenia kapłańskie, pewne jest, że w 1680 roku został proboszczem parafii La Flemingre niedaleko granicy belgijskiej. Kilka lat później przeszedł na kalwinizm i przeniósł się do Genewy, gdzie się ożenił i spędził resztę życia¹. Poulain jest autorem trzech traktatów prefeministycznych².

We francuskiej myśli XVII-wiecznej trwała dyskusja nazwana sporem o kobiety – *querelle des femmes*³. Wzmógł się okres dyskusji przypada na czasy od XVI wieku do

¹ Clarke D., *François Poulain de la Barre*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/francois-barre/> [dostęp: 13.08.2015]. K. Targosz podaje, że „prokalwińskie sympatie wywołać musiały jego [Poulaina] konflikty jako proboszcza z władzami kościelnymi” i dlatego miał opuścić Francję, K. Targosz, *Sawantki w Polsce XVII w. Aspiracje intelektualne kobiet ze środowisk dworskich*, Retro, Warszawa 1997, s. 226.

² Guyonne Leduc, profesor na Uniwersytecie Charles’a de Gaulle’a, zaproponował termin *prefeminizm* dla określenia traktatów Poulaina, gdyż powszechne używanie terminu *feminizm* jest anachronizmem w stosunku do wieku XVII. Zob. G. Leduc, *Réécritures anglaises au XVIIIe siècle de L’Égalité des deux sexes (1673) de François Poullain de la Barre – Du politique au polémique*, L’Harmattan, Paris 2010, s. 21. M. Malinowska uważa, że przedrostek *pre-* sygnalizuje, iż Poulain był pierwszym uczonym francuskim, który głosił równość we wszystkich obszarach życia, w tym społecznego, zawodowego, bez względu na płeć. Zob. M. Malinowska, *François Poulain de la Barre (1647–1723) wobec zagadnień swojej epoki*, Elipsa, Warszawa 2013, s. 22.

³ Por. tamże. Zob. hasło *querelle des femmes* w: Crisler J., *Querelle des femmes*, <http://gem.greenwood.com/wse/wsePrint.jsp?id=id549> [dostęp: 2.07.2015]. L. Steinbrügge, *Die rationalistische Tradition der Querelle des femmes (Poulain de la Barre)*, [w:] *Das moralische Geschlecht*, Weinheim–Basel 1987, s. 20–22.

XVIII wieku. Polemika rozpoczęła się już w wieku XIII wokół powieści Guillaume'a de Lorrise *Roman de la Rose*, głównie drugiej części dopisanej przez Jeana de Meuna⁴. W średniowieczu toczono dyskusję wokół tematów dotyczących miłości i małżeństwa. Kwestia zdolności intelektualnych kobiet była bardzo rzadko poruszana. Sytuacja uległa zmianie w XV wieku wraz z pojawieniem się w literaturze wypowiedzi, traktujących o wyższości kobiet nad mężczyznami⁵. Monika Malinowska, autorka monografii o Poulainie, podkreśla, że:

Był to pierwszy poważniejszy zwrot w sporze o kobiety, po tym, jak przez wieki starożytni, a po nich Ojcowie Kościoła powtarzali, że kobieta nie posiada zdolności rozumowania i wypowiadania obiektywnych sądów⁶.

Nowy sposób pisarstwa podnoszący kwestię zdolności intelektualnych kobiet stał się przyczynkiem do powstania polemiki. Można postawić pytanie, jakie miejsce zajmuje François Poulain de la Barre w *querrelle des femmes*. Malinowska stwierdza, że:

Jego dyskurs był całkowicie obiektywny i jako pierwszy posłużył się tzw. zdrowym rozsądkiem, czyli racjonalnym podejściem do problemu. Analizując jego dzieła, natrafimy oczywiście na argumenty typowe dla sporu o kobiety, ale nie stanowią one trzonu dysertacji autora⁷.

Wydanie jego traktatów nie spotkało się z dużym zainteresowaniem, sam autor zdawał sobie sprawę, że tak może potoczyć się los jego dzieł. We wstępie do pierwszego z nich zatytułowanego *De l'egalite des deux sexes (O równości obu płci)* z 1673 roku napisał:

zdamy sobie sprawę z faktu, że ten dyskurs poruszy wielu niezadowolonych oraz ze ci, których interes oraz przekonania stoją w sprzeczności z tym, co tutaj jest zawarte, nie omieszkają podjąć dyskusji⁸.

⁴ Była to powieść alegoryczna, w której autor przedstawił swój sen, gdzie młodzieniec znajdujący się w pięknym ogrodzie, zauważając kwitnącą Różę, zakochuje się w niej i chce ją zdobyć, lecz to nie będzie takie łatwe. Alegoryczne postacie pomagają mu w dojściu do celu, ale wiele innych uniemożliwia mu zdobycie Róży, np. zazdrość otacza Różę murem, młody mężczyzna jest niepokojony tym faktem, dzieło urywa się. Czterdzieści lat później Jean Meun kończy powieść, gdzie młody mężczyzna zdobywa Różę. Meun gardzi ideałami miłości dworskiej i wyśmiewa cechy kobiet. Zob. T. Miłkowski, *Leksykon dzieł i tematów literatury powszechnej dla uczniów gimnazjów i liceów*, Książka i Wiedza, Warszawa 2002. Oryginalny tekst *Le Roman de la Rose* jest dostępny na stronach projektu Gutenberg <http://www.gutenberg.org/files/16816/16816-h/16816-h.htm> [dostęp: 19.10.2015].

⁵ Pisarstwo to zapoczątkował Martin Le Franc z Lozanny swoim pismem pochodzącym z XV wieku pt. *Les Champions des femmes*. Zob. M. Angenot, *Les Champions des femmes. Examen du discours sur la superiorite des femmes: 1400–1800*, Les Presses de l'Université du Québec, Montreal 1977, s. 12. Na ten trop wskazała: M. Malinowska, dz. cyt., s. 22.

⁶ M. Malinowska, dz. cyt., s. 23.

⁷ Tamże, s. 26.

⁸ F. Poulain de la Barre, *De l'egalite des deux sexes*, Paris 1673, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k82363t.capture> [dostęp: 12.08.2015]; F. Poulain de la Barre, *De l'egalite des deux sexes, De l'education des dames, De l'excellence des hommes*, presentation et notes par M. F. Pellegrin, Paris, Vrin, 2011, s. 16. Znaczna większość cytowań dzieł Poulaina jest zgodna z powyższą pozycją bibliograficzną podawaną za M. Malinowską, dz. cyt.; zawarte są również cytowania z dostępnych on-line dzieł myśliciela francuskiego znajdujących się na stronie Bibliothèque nationale de France, <http://gallica.bnf.fr/>, co jest odpowiednio uwidocznione w przypisach.

Badacze podkreślają, że filozof, publikując swój pierwszy traktat, mógł się bać ataków ze strony potencjalnych polemistów, ponieważ doskonale zdawał sobie sprawę z nowatorstwa tezy, jakie w nim postawił⁹.

Pierwszy traktat prefeministyczny Poulaina de la Barre z 1673 roku został wydany anonimowo. Filozof w myśl zasady kartezjańskiej odrzucił wszelkie przesady oparte na tradycji oraz autorytet uczonych. Analizował problematykę nierówności płci¹⁰. Przesąd, zgodnie z którym kobiety muszą być podporządkowane mężczyznom, ponieważ są od nich gorsze z natury, jest stary jak świat. Karolina Targosz podkreśla, że Poulain zdawał sobie sprawę:

że nie ma drażliwszego tematu, jak temat dotyczący kobiet. Ale chodzi mu o poszukiwanie prawdy, do czego może prowadzić jedynie metoda poddająca w wątpliwość panujące opinie i sądy, dochodząca do rozeznania niezawodnego i jasnego, wyłącznie na podstawie obserwacji faktów i rozumowania. Nierówność płci jest zaś oczywistym przykładem wytworzonych przez obyczaje i tradycję przesądów¹¹.

Filozof podkreślał, że nierówność dotyczy niemalże wszystkich dziedzin życia: dostępu do stanowisk, do wiedzy. Opinię taką powtarzał nie tylko prosty lud, uczeni, ale same kobiety, tkwiące w przekonaniu, że nie posiadają wystarczających zdolności, aby równać się w prawach z mężczyznami. Poulain zastosował pierwszą zasadę kartezjanizmu: „unikać starannie pośpiechu i uprzedzenia, i nie zawierać w swoim sądzie nic, jak tylko to, co się przedstawi memu umysłowi [...] jasno i wyraźnie”¹². Posługiwanie się tą zasadą doprowadziło filozofa do wniosku, że kobiety są równe mężczyznom, równie szlachetne, zdolne i doskonałe jak oni¹³.

Filozof chciał udowodnić i przekonać czytelników, że istnieje równość kobiet i mężczyzn. Najwyraźniej zdawał sobie sprawę z oryginalnego podejścia do zagadnienia, gdyż napisał, że „rozprawa ta spotka się z wielkim niezadowoleniem”¹⁴. Szczególnie zależało mu na tym, by jego dzieło przeczytały kobiety. Lektura ta mogłaby uodpornić je na negatywne opinie mężczyzn, którzy kierując się własnym interesem i wygodą, najchętniej uniemożliwiliby im dostęp do niej. Myśliciel pisał:

Trzeba mieć na względzie, że kobiety mogą się panicznie obawiać negatywnych skutków obalenia mitu o nierówności płci. Jednak efekty, które wynikają z wprowadzonych zmian, powinny okazać się zbawienne. Nie ma też drogi naturalniejszej i czystszej

⁹ M. Malinowska, dz. cyt., s. 26. Autorka polskiej monografii odsyła także do poniższych pozycji bibliograficznych: M. Alcover, *Poullain de la Barre, une aventure philosophique*, „Papers on Frenc Seventeenth Century Literature/Biblio”, No. 17, 1981, s. 35; H. Grappin, *Notes sur un féministe oublié: le cartésien Poullain de La Barre*, „Revue d'Histoire littéraire de la France”, No. 4, 1913, s. 886.

¹⁰ Por. M. Malinowska, dz. cyt., s. 34. Wspomina o tym także A. Waldon-Kaluźna, *Nowe nurty feminizmu*, [w:] Rechlewicz W. (red. nauk.), *Filozofia w szkole VII. Współczesne kierunki filozoficzne*, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Kielce 2006, s. 229.

¹¹ K. Targosz, dz. cyt., s. 227.

¹² Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie dobrego powodowania swoim rozumem i szukania prawdy w naukach*, WolneLektury, <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/rozprawa-o-metodzie.pdf> [dostęp: 2.07.2015], s. 17.

¹³ Por. F. Poulain de la Barre, *De l'égaitale...*, dz. cyt., s. 54.

¹⁴ Tamże, s. 56.

prowadzącej do wyrwania większości kobiet z gnuśności, do której zostały przywydzone, oraz kłopotów z tego wynikających, jak tej, która prowadzi przez naukę. Jest to jedyna rzecz, którą kobiety mogą się obecnie zajmować, by zrozumieć, że są tak samo zdadne do wiedzy jak mężczyźni. A ponieważ nierozumni szkodzą kobietom, korzystając z przewagi, jaką dają im obyczaje, mogą też pojawić się niewiasty nieroztropne, które posługując się tym dziełem, będą się wynosić nad mężczyzn zamiast traktować ich jak równych sobie. Jeśli ktoś jest wstrząśnięty tą rozprawą, nie jest to winą autora, lecz prawdy, jaka jest w niej zawarta¹⁵.

W powyższym cytacie zauważamy, że zarówno kobieta, jak i mężczyzna mogą rozwijać swoje talenty i zdolności intelektualne. Każdy może nabywać wiedzę z wielu dyscyplin naukowych. Zdolności umysłowe kobiety są takie same jak zdolności umysłowe mężczyzny, dlatego kobieta może się kształcić – tak jak mężczyzna. Każdy może pogłębiać według Poulaina taką dziedzinę wiedzy, jaka go interesuje, jeśli starczy mu tylko talentu i wytrwałości. Dlatego powiadał:

Główną i najważniejszą maksymą jest, o ile to możliwe, żeby zakotwiczyć w ludziach autonomiczny rozum, za pomocą którego będą w stanie ocenić wszystkie rzeczy z rozsądkiem i bez uprzedzeń¹⁶.

Człowiek posługujący się rozumem nie będzie ulegał bezmyślnie akceptowanym przesądom. Poulain sprzeciwił się opinii bazującej na wielkich autorytetach starożytności, takich jak Platon, który dziękował bogom, że nie jest kobietą, czy Arystoteles, który uważał kobietę za potwora, niedoskonałego mężczyznę¹⁷. Poulain powiadał:

Jeśli mężczyźni płodzą kobiety, a kobiety rodzą mężczyzn, to czyni je co najmniej równymi i chcielibyśmy mieć jak najwięcej powodów, żeby filozofowie powiedzieli, że mężczyzna to niedoskonała kobieta¹⁸.

Z powyższej wypowiedzi można wyciągnąć wniosek, że filozof chciał dowiedzieć, iż kobiety i mężczyźni są sobie równi, ponieważ obie płcie biorą udział w poczęciu nowego człowieka. Jeśli kobieta zostaje spółdzona przez mężczyznę, to nie może on być od niej lepszy, oznacza to, że są tacy sami. Również przypadek, gdy kobieta rodzi mężczyznę, musi świadczyć, że jest takiej samej „jakości” jak mężczyzna. Poulain, głosząc, żeby mężczyzna był uważany za niedoskonałą kobietę, chciał przekazać, że kobieta mogłaby być wzorem, normą, do której można porównać mężczyznę.

W kolejnym traktacie *De l'Education des Dames*¹⁹ (*O edukacji kobiet*) z 1674 roku, który jest kontynuacją pierwszego, Poulain rozwijał problematykę dostępu do wiedzy. Mimo

¹⁵ Tamże.

¹⁶ F. Poulain de la Barre, *De l'Education des Dames pour la conduite de l'esprit dans les sciences et dans les mœurs*, Paris 1674, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k83722k/f17.image> [dostęp: 12.08.2015].

¹⁷ Por. F. Poulain de la Barre, *De l'egaitale...*, dz. cyt., s. 74.

¹⁸ Tamże, s. 75.

¹⁹ Traktat ma formę dialogu, w którym uczestniczą cztery osoby. Podczas spotkań dyskutują ze sobą: Stasimaque – uczony, wróg wszelkich podziałów, głoszący równość, za którym kryje się sam autor rozprawy. Sophie – jego dawna uczennica i zarazem kobiety odpowiednik Stasimaque'a, która osiągnęła już na tyle wysoki poziom intelektualny, że może sama nauczać, jest uosobieniem mądrości. Kolejną postacią jest młoda dziewczyna Eulalia, chcąca zgłębiać tajniki wiedzy, posiadająca naturalny dar ładnego wyśławiania się i rozsądnego myślenia oraz Timandre nazwany przez Poulaina *honnete homme* (światowiec, bywalec

że na przełomie XVI i XVII stulecia dokonał się w Europie postęp w edukacji, kobiety nie mogły korzystać z ośrodków naukowych. Dziewczęta uczęszczały jedynie do szkół parafialnych. Dalszym nieformalnym miejscem kształcenia młodych kobiet były salony. W ogromnej większości stanowiły one jednak jedynie imitację spotkań elity intelektualnej, niemniej to właśnie salon był miejscem, gdzie kobiety mogły zdobywać wiedzę. Traktat Poulaina wyprzedzał swoją epokę, ponieważ, jak stwierdza Malinowska:

program pedagogiczny w nim zawarty zakładał bezwzględną równość obydwu płci oraz proponował nie tyle konkretny program z dostępnymi dziedzinami wiedzy, ile metodę prowadzącą do poznania prawdy i odkrywania niezafalszowanej nauki²⁰.

Madeline Alcover, amerykańska profesor na Uniwersytecie w Rise w Teksasie, podkreśla, że Poulain de la Barre „był przekonany, że wraz ze zdobyciem wiedzy kobiety zyskają większą siłę przebicia. Z tego powodu potępiał wszelkie bariery, które powodują intelektualne ograniczenia kobiet”²¹. Głównymi postulatami wyróżniającymi autora na tle epoki były: odrzucenie wychowania religijnego jako podstawy edukacji dziewcząt, głoszenie równości fizycznej i psychicznej obu płci, proponowanie programu nauczania opartego na filozofii²². Wiedza była dla Poulaina drogą do poznania samego siebie, zawierała ona ziarno wolności, ponieważ prowadziła do uwolnienia się od przesądów i głęboko zakorzenionych uprzedzeń.

Filozof wyjaśniał, co rozumie pod pojęciem edukacji. Stanowiła ona dla niego ważny krok w rozwoju człowieka bez względu na wiek, wiązał ją także z przygotowaniem nauczycieli i nauczycielek do pełnienia swojego powołania. Poulain odszedł od tradycyjnego rozumienia pojęcia edukacji, które odnosiło się do kształcenia oraz wychowania dzieci. Madeline Alcover podaje, że Poulain: „[...] w pełni rozumiał, że emancypacja musi być częścią każdej autentycznej edukacji kobiet”²³. Zdobywanie wiedzy wiąże się z korzyścią dla rozwoju człowieka. Powracał do problemu przesądów, przez ten termin rozumiał wszelki osąd nieoparty na prawdzie oraz zdrowym rozsądku, każdą myśl zbyt pochopnie przyjętą oraz poglądy oparte na autorytecie. Przyjęte zwyczaje nie mogą być uznane za reguły, jeśli nie zostaną wcześniej zweryfikowane i uznane za słuszne. Założył, że człowiek nieposiadający wiedzy powiela błędy uczonych. Skoro uczeni nie potrafili dostrzec

salonów), który pomimo zakończonej edukacji przesiąknięty jest przesądami. Praktycznie spotkania przeznaczone są dla Eulalii, żeby mogła oczyścić swój umysł i nabyć wiedzę pozbawioną fałszu i przesądów, wiedzę prowadzącą do poznania prawdy. Poulain nie proponował określonego programu pedagogicznego z wyznaczonymi dziedzinami nauki, lecz metodę i środki niezbędne do samokształcenia. Zob. K. Targosz, dz. cyt., s. 231–234. Według Malinowskiej „Stasimaque-Poulain nie jest więc mistrzem przekazującym konkretny zakres wiedzy. Odrzucony został w ten sposób tradycyjny podział ról na mistrza i ucznia ślepo wpatrzonego w swego mentora. Stasimaque jako uczony posiadający wiedzę oraz doświadczenie służy jedynie radami. Podobnie jak Kartezjusz nie narzuca, lecz proponuje sposób dochodzenia do wiedzy, do prawdy”. Jak wspominałam wyżej, spotkania przeznaczone były dla Eulalii, ale metoda, jaką zaproponował filozof, była tak samo pożyteczna dla obu płci, była uniwersalna, zasadny jest sąd, że przesłanie Poulaina nawiązuje do równości społecznej. Zob. M. Malinowska, dz. cyt., s. 70–71.

²⁰ M. Malinowska, dz. cyt., s. 68.

²¹ M. Alcover, *The Indecency of Knowledge*, „The Rice University Studies”, Vol. 64, No. 1, 1978, s. 25–26.

²² Por. M. Malinowska, dz. cyt., s. 69.

²³ Alcover, dz. cyt., s. 34.

absurdu w głoszeniu poglądu o wyższości płci męskiej nad żeńską, należy zwrócić się do tych, którzy są zdolni posłużyć się zdrowym rozsądkiem. Posiadanie lub brak wiedzy nie ma większego znaczenia, już Kartezjusz oznajmił, że „zdolność dobrego sądzenia i rozróżnienia prawdy od fałszu (a to ściśle biorąc nazywamy zdrowym rozsądkiem lub rozumem), jest z natury równa u ludzi”²⁴. Ludzie oceniają teraźniejszość i przyszłość w oparciu o standardy znane z przeszłości. Jest to podstawowy błąd ludzkości, który można zaobserwować na całym świecie. Poulain uważał, że taka zmiana myślenia jest możliwa w przyszłości, choć na pewno nie będzie łatwa ze względu na liczne niewygody dla mężczyzny, jakie zmiana ta za sobą pociągnie.

W ostatnim traktacie *De l'excellence des Hommes, contre l'egalite des sexes* (*O wyższości mężczyzn wobec równości płci*) z 1675 roku François Poulain de la Barre przytoczył cytaty biblijne i opinie pisarzy religijnych, zaznaczając, że chce, aby kobiety знаły argumenty tych, którzy w celu wykazania ich niższości stosują taką taktykę. Sam tytuł rozprawy wskazuje na zerwanie z wcześniejszymi poglądami. Można odnieść wrażenie, że filozof wybrał tradycyjną formę tekstu oraz tradycyjną argumentację scholastyczną, przedstawiając argumenty oraz kontrargumenty przy stałym odnoszeniu się do tekstu biblijnego²⁵. We wstępie filozof wyjaśniał powód ponownego zabrania głosu w kwestii sporu o kobietę. Przedstawił krytykę fragmentów biblijnych przytaczanych przez przeciwników kobiet, żeby wykazać, że idea równości płci nie pokrywa się z tekstem Słowa Bożego. Według Poulaina to, że kobiety są podporządkowane mężczyznom, jest zgodne z powszechnie przyjętymi przekonaniem. Następnie argumentuje, że na podstawie analizy tekstu biblijnego można dojść do wniosku, że kobiety nie mogą być równe mężczyznom. Filozof przypomina, że św. Bazyli dowodził, że kobiety, choć słabsze ciałem, duchem są często silniejsze, św. Ambroży podkreślał, że dusza ludzka nie ma płci, a św. Hieronim i Orygenes odnosili się do kobiet z wielkim szacunkiem²⁶. Kolejno autor wyjaśnia prawdziwe intencje i poglądy, nie porzuca idei równości płci, tylko wybiera inną metodę, żeby przez absurdalność idei dowieść czegoś odmiennego²⁷. Dwa wcześniejsze traktaty prefeministyczne Poulaina nie spotkały się z zainteresowaniem czytelników, dlatego zmienił sposób argumentacji w ostatnim. Na początku podkreśla, że kwestia równości płci jest bardzo ważna dla ludzkości, ponieważ determinuje relacje między mężczyznami a kobietami oraz między samymi kobietami. Te relacje mają zasadniczy wpływ na stosunki polityczne i społeczne²⁸. Poulain zaznaczył, wbrew tytułowi, że nie chciał głosić wyższości mężczyzn nad kobietami, ponieważ był przekonany o ich równości. Myśliciel, zestawiając ze sobą argumenty i kontrargumenty, chciał w jasny sposób wykazać błędne rozumowanie przeciwników kobiet. W Księdze Rodzaju (1, 27) jest napisane: „I stworzył

²⁴ Kartezjusz, dz. cyt.

²⁵ Por. M. Malinowska, dz. cyt., s. 84.

²⁶ F. Poulain de la Barre, *De l'excellence des hommes, contre l'egalite sexes*, Paris 1675, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k499818/f2.image> [dostęp: 12.08.2015], s. 6–9. Podkreśla to także K. Targosz, dz. cyt., s. 235.

²⁷ M. Malinowska, dz. cyt., s. 85.

²⁸ F. Poulain de la Barre, *De l'excellence...*, dz. cyt., s. 297.

Bóg człowieka na obraz swój. Na obraz Boga stworzył go. Jako mężczyznę i niewiastę stworzył ich”. Malinowska zwraca uwagę, że:

we francuskim tekście występuje słowo *homme* dla określenia człowieka oraz zwrot *mâle et femelle* dla mężczyzny i niewiasty. Trzeba przy tym zaznaczyć, że język francuski nie posiada oddzielnego określenia dla człowieka i mężczyzny [...]. Dlatego też Poulain kładzie szczególny nacisk na fakt, że owo *homme* odnosi się do obu płci, do całego rodzaju ludzkiego²⁹.

Filozof stwierdził, że nazewnictwo nie ma tu znaczenia. Czy nazwiemy człowieka zwierzęciem rozumnym, czy stworzeniem na obraz Boga, to w Biblii chodzi o mężczyznę i kobietę, którzy posiadają takie same zdolności przejawiające się w funkcjonowaniu ciała i umysłu, dlatego też według niego obydwójce zawierają w sobie boską cząstkę³⁰. Poulain zwrócił uwagę, że podobnie jak w kwestii panowania człowieka nad Ziemią kobieta ma takie same prawa i obowiązki, ponieważ Bóg zwrócił się z tym zadaniem zarówno do Adama, jak i do Ewy (por. Rdz 1, 28)³¹.

Poruszając temat opisu stworzenia Ewy Poulain podkreślił fakt, że kobieta została stworzona w raju, w miejscu doskonałym. Filozof omówił także kwestię nadinterpretacji Pisma Świętego odnośnie pierwszeństwa ich stworzenia. Uważał, że należy zaakceptować decyzję Boga, która w żaden sposób nie pociąga za sobą nierówności jednej z płci³².

Sprzeciwiał się powszechnie przyjmowanej przez antifeministów opinii, że to Ewa ponosi winę za wygnanie z raju. Filozof francuski uważał, że to Adam ponosi większą odpowiedzialność, ponieważ z zakazem spożywania owoców z drzewa dobra i zła Bóg skierował się do Adama (por. Rdz 2, 16–17). Bóg Adamowi ogłosił jego upadek i jego wyrzucił z raju (por. Rdz 3, 23). Poulain doszedł do wniosku, że oddanie kobiety pod władzę mężczyzny byłoby niesprawiedliwe, ponieważ za popełnienie grzechu jakby w nagrodę Adam zyskałby bezwzględną władzę nad Ewą.

Poulain zabrał głos także w kwestii instytucji małżeństwa. Nie zważając na powszechnie panującą opinię, podkreślał, że małżeństwo nie powinno być odzwierciedleniem układów społecznych. W ówczesnej Francji panował patriarchat. Małżeństwo było kontraktem podpisywanym przez dwie rodziny. Zdaniem Poulaina małżeństwo powinno być dobrowolną umową między dwojgiem ludzi, na równych prawach i obowiązkach³³. Jakikolwiek rodzaje podporządkowania są zabronione, powinny to być ustalenia współmałżonków oparte na zdrowym rozsądku i wolnej woli, w przeciwnym razie małżeństwo można by nazwać tyranią³⁴. Uważał, że kobiety mają takie same prawa, by rządzić, dowodem na to jest fragment z Pisma Świętego „Cokolwiek powie Ci Sara, posłuchaj jej” (Rdz 21, 12).

Małżeństwo powinno opierać się na miłości, a nie na strachu. Filozof, kontynuując rozważania na temat małżeństwa, przywołał fragmenty Pisma Świętego, które podkreślały

²⁹ M. Malinowska, dz. cyt., s. 87.

³⁰ F. Poulain de la Barre, *De l'excellence...*, dz. cyt., s. 300.

³¹ Tamże, s. 301.

³² M. Malinowska, dz. cyt., s. 89–90.

³³ M. Malinowska, dz. cyt., s. 92. Zob. też E. Jung, *Czy w XVII- i XVIII-wiecznej Anglii kobieta była traktowana jako wartościowa jednostka – obywatelka?*, „Filo-Sofija”, nr 23(2013/4), s. 121.

³⁴ F. Poulain de la Barre, *De l'excellence...*, dz. cyt., s. 310.

uległość kobiet. Według św. Pawła „Żony niechaj będą posłuszne mężom [...] bo mąż jest głową żony (Ef 5, 22–23), „Żony bądźcie poddane mężom” (Kol 3, 18). Poulain zwrócił uwagę, że te fragmenty nie dotyczą rzekomej nierówności płci żeńskiej, ponieważ podporządkowanie jednego człowieka drugiemu, czego przejawem jest niewolnictwo, nie wynika z prawa bożego, lecz z przyjętych konwenansów, z potrzeby zachowania porządku bądź istniejącego stanu rzeczy³⁵. W rzeczywistości wszyscy ludzie są równi, potwierdzenie można znaleźć w listach św. Pawła, gdzie powiada się: „Nie masz Żyda ani Greka, nie masz niewolnika ani wolnego, nie masz mężczyzny ani kobiety; albowiem wszyscy jedno jesteście w Jezusie Chrystusie” (Kol 3, 11; Gal 3, 28), dlatego Poulain napisał, że w oczach Boga płeć nie ma żadnego znaczenia³⁶.

François Poulain de la Barre nigdy nie usiłował dowieść wyższości płci żeńskiej nad męską. Podkreślał, że mężczyźni i kobiety są równi i mają takie same zdolności intelektualne. W swoich traktatach wykazywał, że kobiety mogą się rozwijać. W kontekście historycznym może jawić się on jako apologeta kobiet, ponieważ miał duży wkład w rozważania nad ich sytuacją społeczną. Potwierdza to m.in. Liselotte Stienbrügge – niemiecka profesor romanistyki na Ruhr-Universität w Bochum, która stwierdza, że „Dzięki dziełu Poulaina sytuacja kobiet uległa zmianie”³⁷. Poulain zdawał sobie sprawę, że tradycja i faktyczny stan rzeczy dawały przewagę mężczyznom, ale był w stanie wyobrazić sobie, że w przyszłości może to się zmienić i że kobiety mogłyby rządzić światem. Badaczka jego idei podkreśla, że:

W pewnym sensie kamieniem węgielnym, stanowiącym fundament nierówności, są wszelkiego rodzaju przesady, z których najważniejszym i najgroźniejszym w skutkach okazał się przesąd głoszący naturalną wyższość rodzaju męskiego nad żeńskim. Obalenie tego przesądu stanowi cel młodego Poulaina, który sięgając najpierw po argumenty filozoficzne, a później teologiczne, na próżno starał się przekonać społeczeństwo francuskie o jego nieracjonalnych fundamentach³⁸.

Zauważamy, że filozof domagał się zmian społecznych. Za głoszoną przez niego ideą równości płci kryło się pojęcie równości społecznej w ogóle. Jak wyżej wspominałam, traktaty filozofa za jego życia nie spotkały się z odzewem. Dopiero od niedawna są odkrywane na nowo przede wszystkim przez badaczki historii feminizmu i przez romanistów. Pojawiają się nowe publikacje o filozofie, odkrywające w jego myśli interesujące treści.

Bibliografia

- Alcover M., *Poullain de la Barre, une aventure philosophique*, „Papers on Frenc Seventeenth Century Literature/Biblio”, No. 17, 1981.
- Alcover M., *The Indecency of Knowledge*, „The Rice University Studies”, Vol. 64, No. 1, 1978.

³⁵ Por. M. Malinowska, dz. cyt., s. 93.

³⁶ F. Poulain de la Barre, *De l'excellence...*, dz. cyt., s. 315.

³⁷ L. Steinbrügge, dz. cyt., s. 20.

³⁸ M. Malinowska, dz. cyt., s. 105.

Angenot M., *Les Champions des femmes. Examen du discours sur la superiorite des femmes: 1400–1800*, Les Presses de l'Université du Québec, Montreal 1977.

Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, opracował zespół biblistów polskich, Pallotinum, Poznań 2000.

Clarke D., *François Poulain de la Barre*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/francois-barre/> [dostęp: 13.08.2015].

Crisler J., *Querelle des femmes*, <http://gem.greenwood.com/wse/wsePrint.jsp?id=id549> [dostęp: 2.07.2015].

Grappin H., *Notes sur un féministe oublié: le cartésien Poullain de La Barre*, „Revue d'Histoire littéraire de la France”, No. 4, 1913.

Jung E., *Czy w XVII- i XVIII-wiecznej Anglii kobieta była traktowana jako wartościowa jednostka – obywatelka?*, „Filo-Sofija”, nr 23(2013/4).

Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie dobrego powodowania swoim rozumem i szukania prawdy w naukach*, WolneLektury, <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/rozprawa-o-metodzie.pdf> [dostęp: 2.07.2015].

Leduc G., *Réécritures anglaises au XVIIIe siècle de L'Égalité des deux sexes (1673) de François Poullain de la Barre – Du politique au polémique*, L'Harmattan, Paris 2010.

Malinowska M., *François Poulain de la Barre (1647–1723) wobec zagadnień swojej epoki*, Elipsa, Warszawa 2013.

Miłkowski T., *Leksykon dzieł i tematów literatury powszechnej dla uczniów gimnazjów i liceów*, Książka i Wiedza, Warszawa 2002.

Poulain de la Barre F., *De l'Education des Dames pour la conduite de l'esprit dans les sciencesbet dans les moeurs*, Paris 1674, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k83722k/f17.image> [dostęp: 12.08.2015].

Poulain de la Barre F., *De l'egaitale des deux sexes*, Paris 1673, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k82363t.capture> [dostęp: 12.08.2015].

Poulain de la Barre F., *De l'excellence des hommes, contre l;egalite sexes*, Paris 1675, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k499818/f2.image> [dostęp: 12.08.2015].

Steinbrügge L., *Die rationalistische Tradition der Querelle des femmes (Poulain de la Barre)*, [w:] *Das moralische Geschlecht*, BELTZ, Weinheim–Basel 1987.

Targosz K., *Sawantki w Polsce XVII w. Aspiracje intelektualne kobiet ze środowisk dworskich*, Retro, Warszawa 1997.

Waldon-Kałużna A., *Nowe nurty feminizmu*, [w:] Rechlewicz W. (red. nauk.), *Filozofia w szkole VII. Współczesne kierunki filozoficzne*, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Kielce 2006.